

Een woning om vooruit te komen

JOS VAN DER LANS

Ik kan mij het eerste bezoek, eind 2007, aan de woning van Jan de Jong — tussen 1960 en 1983 voorzitter van de grootste sociaal-democratische woningcorporatie van het land, de Awv — nog goed voor de geest halen. De voormalige voorzitter, toen net 87 jaar, woont in een galerijwoning aan een van de verkeersaders van het Amsterdamse stadsdeel Osdorp. In de jaren zestig kon hij deze woning betrekken omdat zijn vader hem, toen hij in 1929 negen jaar werd, had ingeschreven bij de vereniging Bouwmaatschappij tot Verkrijging van Eigen Woningen en hij ruim dertig jaar later zo'n laag rangnummer had dat hij zonder concurrentie als eerste in aanmerking kwam voor deze nieuwbouwwoning in Amsterdam-West. Nu — de kinderen zijn al jaren de deur uit — woont De Jong er met zijn vrouw tussen de allochtone gezinnen. Naar volle tevredenheid.

Maar het was niet de oerdegelijke, bruingtinte, volle inrichting van zijn flat die zich in mijn herinnering vastzette. Wat me bijbleef was vooral de vraag die me tijdens het twee uur durende bezoek besprong: hoeveel zou hij verdienen hebben? Een bizarre vraag, want De Jong leidde mij die middag rond door de roemrijke geschiedenis van de Amsterdamse volkshuisves-

ting, waarin hij zelf een niet onbescheiden rol heeft vervuld. Oorlog, wederopbouw, stadsvernieuwing, krakersrellen passeerden de revue, maar in mijn gedachten echode steeds die ene vraag: hoeveel verdiende hij eigenlijk? Die ongepaste nieuwsgierigheid kwam niet voort uit de behoefte om het salaris van De Jong te vergelijken met het salaris van de huidige topbestuurders in corporatieland, maar uit het besef dat ik in het huis van De Jong, decennialang hoofdrolspeler in de Amsterdamse volkshuisvestingspolitiek, geen enkel teken van uitbundigheid zag. Dat frappeerde me: ik zag welvaart, geen luxe.

Het biscuitje van mevrouw De Jong bij de thee smaakte dan ook naar het beroemde mariakaakje dat mevrouw Drees eind jaren veertig aan de Amerikaanse diplomaat Harriman serveerde. Harriman, die in Nederland kwam overleggen over de Marshall-hulp, was een zeer gefortuneerde, invloedrijke diplomaat. In Italië had de regering hem in een groot paleis getraceerd op een overvloedig banket. In Nederland ontving de minister-president hem in zijn woning aan de Haagse Beeklaan. En het werkte, want Harriman was diep onder de indruk: 'Een land waarvan de premier in zulk een eenvoud leeft, is onze hulp ten volle waard.'

Dat proefde ik in Osdorp: de degelijke eenvoud van de sociaal-democratie.

In maart 2010 zou de Algemene Woningbouwvereniging; de Awv, in Amsterdam beter bekend als 'de Algemene', precies honderd jaar

Over de auteur Jos van der Lans is cultuurpsycholoog en publicist. Voor GroenLinks was hij tussen 1999 en 2007 lid van de Eerste Kamer.

Noten zie pagina 69

hebben bestaan, ware het niet dat een fusie met de (van oorsprong katholieke) woningbouwvereniging Het Oosten in 2008 de naam awv uit de annalen heeft doen verdwijnen. Daarmee kwam een einde aan de laatste, echte

Honderd jaar geleden richtten zo'n dertig jonge vakbondsmannen en SDAP'ers de AWV op

grote sociaal-democratische woningbouwvereniging. De nieuwe corporatie heet Stadgenoot en waarschijnlijk heeft op 23 maart jl. niemand enige gedachte gewijd aan het feit dat precies een eeuw daarvoor een dertigtal jonge sociaal-democratische vakbondsmannen en SDAP'ers in Amsterdam bijeenkwamen om de AWV op te richten. Eigenlijk wel jammer, want die gebeurtenis zou veelbetekenend zijn voor het succes van sociaal-democratie.

De dertig initiatiefnemers, waaronder (latere) sociaal-democratische boegbeelden als Arie Keppler, Jan van Zutphen, Floor Wibaut en Evert Kupers (die een halve eeuw, tot 1960, voorzitter zou blijven van de AWV) traden die dag uit de schaduw van de negentiende eeuw. Ze grepen de kans die de Woningwet hun bood om de stinkende steden van de vorige eeuw achter zich te laten, om het schrikbeeld van benauwdheid, ongezondheid en bedomptheid, dat velen van hen aan den lijve hadden ervaren, van zich af te schudden.

In zestig jaar tijd was de bevolking van Amsterdam bijna verdrievoudigd. De hoofdstad telde in 1850 ongeveer 200.000 inwoners, in 1875 zo'n 300.000 inwoners en op het moment dat de AWV werd opgericht stond de teller op een kleine 560.000 inwoners, waarvoor in de gemeenten zo'n 130.000 woningen beschikbaar waren — gemiddeld bewoonden dus iets meer dan 4,3 personen één woning. Zo'n 40% van deze woningen bestond uit eenkamerwoningen

van niet meer dan vijftien vierkante meter. Vele tienduizenden arbeidersgezinnen leefden in vochtige kelders, verstoken van daglicht, die bovendien onvoldoende hoog waren om in rechtop te kunnen staan. De hygiëne was slecht; er waren geen wc's, tientallen gezinnen waren afhankelijk van één kraan en het was heel gewoon dat meer dan vier mensen in één bedstede sliepen.

De stad barstte uit haar voegen. Particuliere verhuurders probeerden in de laatste decennia van de negentiende eeuw aan de groeiende vraag tegemoet te komen door razendsnel woningen te bouwen, de 'revolutiebouw', waarvan de kwaliteit zelfs volgens de maatstaven van dat moment veel te wensen overliet. Weliswaar waren er in de tweede helft van de negentiende eeuw vanuit de verlichte burgerij voorzichtige initiatieven ontstaan om betere en betaalbare huisvesting te realiseren, maar het effect daarvan was door een gebrek aan financiële middelen zeer beperkt.

EEN BESCHAAFDE LEVENSWIJZE

De Woningwet, die in 1902 in werking trad, moest een einde maken aan deze wantoestanden. De initiatiefnemers zagen de AWV als een voertuig om een nieuwe stad, een nieuwe wereld, misschien zelfs een nieuw soort mens te creëren. Het eerste grote project van de AWV was de bouw van een kleine tweehonderd woningen rondom het Transvaalplein in Amsterdam-Oost. In augustus 1913 werden de woningen opgeleverd met een groot feest, waarbij alle voormannen van de sociaal-democratische beweging aanwezig waren. Uiteraard ontbrak de Stem des Volks niet, het strijdkoor van de arbeidersbeweging dat in 1898 was opgericht en in de hoofdstad geen sociaal-democratische gebeurtenis aan zich voorbij liet gaan. Of het nu de Socialistenmars was ('Uit nood en leed u zien geheven') of de Strijdmars der arbeiders ('Hoe leefden wij in 't somber donker') — in elk Stem des Volks-lied klonk de wanhoop van de negentiende-eeuwse stad door.

De Awv stond niet alleen in haar streven korte metten te maken met die ellende, dat wilden alle woningbouwverenigingen, die in die dagen als paddenstoelen uit de grond schoten. Daar waren ook andere socialistische bij, zoals Eigen Haard, Rochdale en De Dageraad. Het bijzondere van de Algemene was dat ze — hoewel voortkomend uit de sfeer van diamantbewerkers — er voor iedereen wilde zijn. Goede woningen waren immers geen voorrecht voor een groep arbeiders, maar een recht van alle arbeiders.

Wonen in een Awv-woning betekende kiezen voor een beschaafde levenswijze

Bewust koos de jonge bouwvereniging voor Berlage als architect, die, aldus het eerste jaarverslag, 'onzen leden soliede en voorzover de bouwkosten zulks toelaten ook uit esthetisch oogpunt voorbeeldige woningen zal bezorgen'. Latere complexen, onder andere die in de Diamantbuurt, werden ontworpen door J.C. van Epen, die eerder nauw had samengewerkt met Berlage, en strakke wooncomplexen met efficiënte plattegronden tekende. Beiden zijn in hun gedachtegoed verwant aan de voormannen van de Amsterdamse School (De Klerk, Van der Meij en Kramer), zij het dat ze wat ingetogener te werk gingen. Maar ze wilden hetzelfde: ze wilden met hun woningen aan de rommelige stad, aan het leven van arbeiders, een dimensie toevoegen, want, zoals wethouder Floor Wibaut het verwoordde: 'Schoonheid is een vreugde voor eeuwen.'

De ontsnapping aan de negentiende eeuw was ook een morele stap voorwaarts. Wonen in een Awv-woning betekende kiezen voor een beschaafde levenswijze. De nieuwe bewoners zetten hun handtekening onder een huurreglement waar geen misverstanden over konden bestaan. Er mocht niet zomaar iemand inwonen, bedrijvigheid in de nieuwe huizen was

niet toegestaan, wasgoed mocht niet over de veranda worden gehangen en kleden kloppen in de portalen was eveneens verboden. Bovendien werden de bewoners geacht de portalen nauwgezet schoon te houden. Allemaal geboden en verboden die voor nogal wat bewoners ongevoelbaar waren. In de woningen die ze achter zich gelaten hadden, waren doorgaans geen ramen, dus moest het gewassen beddengoed wel ergens buiten gehangen worden. Ja, en dat leerde je niet zomaar af.

Op dat gedrag werd in de Awv-complexen toegezien door actieve bewonerscommissies. Dat gebeurde op basis van eigen waarneming — de woningen werden regelmatig door de commissieleden gecontroleerd — maar ook op basis van klachten van bewoners die zich stoorden aan het gedrag van hun medebewoners. De leden van de bewonerscommissies zagen toe op de woonmoraal van de vereniging. De Awv-complexen stonden voor een nieuw leven, een fatsoenlijk leven, een nieuw soort gemeenschap, die in niets wilde lijken op dat oude, stinkende leven uit de vorige eeuw.

DAT PAKKEN ZE ONS NIET MEER AF

Jan de Jong trad in 1935, als vijftienjarige, bij de Algemene in dienst. De Algemene Woningbouw Vereniging was toen met een kleine vierduizend woningen en achtduizend leden al een van de grootste woningbouwverenigingen in de hoofdstad. De vereniging had juist haar 25-jarig bestaan gevierd met een sprankelende musical, opgevoerd door bewoners van het Transvaalplein, waarin trots de overwinning op het monster van de negentiende eeuw werd geclaimd: 'We laten ons door jou niet langer koeieneren / Die huisjesmelkerij van jou die zijn we moe / Zie jij je krotten aan een ander aan te smeren / We gaan nu allen naar de "Algemene" toe.'

De droom van de oprichters van de Awv had zich inmiddels verheven tot officieel beleid van het stadsbestuur, waarin roemruchte SDAP'ers als Floor Wibaut en Monne de Miranda de toon

zetten. De stad zocht licht, lucht en ruimte. Het grote uitbreidingsplan van Berlage voor het zuiden van Amsterdam was een afrekening met de chaos van de vorige eeuw. Groen en groots, ruim en rijzig, zo vergroeide Amsterdam met de twintigste eeuw.

De enorme uitbreiding van de sociale woningbouw was het politieke visitekaartje van de sociaal-democratie. Elk voltooid woningbouwproject voelde als een overwinning op de vijand, op de herinnering aan armoede. 'Het staat er, dat pakken ze ons niet meer af', zo had Wibaut dat gevoel van vooruitgang omschreven. Toen hij in 1931 afscheid nam van de gemeentepolitiek trok er een stoet van twaalfduizend dankbare Amsterdammers langs het stadhuis.²

Jan de Jong begon als jongste bediende in het AWV-kantoor dat was gevestigd in een benedenwoning in de Diamantbuurt. Er werkte een handvol mensen, waaronder één bezoldigd bestuurder, in de functie van secretaris/penningmeester. Alles draaide om het bestuur, dat

Elk woningbouwproject voelde als een overwinning op de vijand, op de herinnering aan armoede

bestond uit hoge sociaal-democratische heren. Onder leiding van Evert Kupers (tevens voorzitter van het NVV en Tweede Kamerlid voor de SDAP) kwamen deze arbeidersaristocraten een keer per maand bijeen. Dan werden de centen geteld, nieuwe plannen gewikt en gewogen, waarbij elk risico werd uitgesloten, want de heren handelden volop in het besef dat het geld niet van hen was. Het enige genoeg dat zij zich veroorloofden was een sigaar. Elke vergadering ging er een doos doorheen.

Jan de Jong zat in een hoek van de kamer om de vergaderingen te notuleren. Daarnaast had hij als taak om de 'herinneringskaarten' wekelijks te bezorgen. Dat waren kaarten voor

mensen die niet thuis waren geweest op het moment dat de AWV-opzichter bij hen langs kwam om de huur op te halen. Op woensdagen fietste Jan de Jong een parcours van een kleine veertig kilometer langs alle uithoeken van de stad om de herinneringskaarten in de bus te doen. Na een paar jaar kende hij zo'n beetje het hele bewonersbestand van de AWV uit zijn hoofd.

TORENHUIZEN, TROTS ALS WOLKENKRABBERS

De vooroorlogse succesformule om de chaotische, negentiende-eeuwse stad op te ruimen, werd na de Tweede Wereldoorlog geprolongerd, maar dan grootschaliger. Niet langer ging het van complex tot complex, van straat naar buurt. Nu werden er — ter bestrijding van de woningnood — hele stadsdelen, logischerwijs 'tuinsteden' genaamd, uit de grond gestampt. De overheid nam het voortouw, de woningbouwverenigingen voerden het idee uit.

In april 1953 liet *Het Vrije Volk* de socialistische wethouder Jacob J. van der Velde hardop dromen van een stad die in 1958 tienduizenden woningen rijker zal zijn: 'Vier blanke steden liggen om een langgerekt blauw meer. Daarachter komt de stad van vroeger. Witte lage huizen staan in en tussen tuinen, waarbij het voorjaar pril groen en frisse bloemen heeft gezet. Torenhuizen, trots als wolkenkrabbers, rijzen op aan de oever van het koele water, waarop blank getuigde kleine schepen drijven. Duizenden en tienduizenden hebben aan en bij deze oevers het geluk gevonden: een eigen home.' Dat was de droom van de westelijke tuinsteden. De Bijlmer was in deze sociale maakbaarheidsdrift een volkomen vanzelfsprekende vervolgstap. Nog meer ruimte, nog meer torens, de ultieme tuinstad; de plannen daarvoor verschenen begin jaren zestig op de tekentafels.

In deze wereld van de maakbare, naar lucht happende stad waren de laatste restanten van de negentiende eeuw een doorn in het oog. Met eenzelfde doortastendheid waarmee de

stad naar buiten trok, namen hoofdstedelijke bestuurders, PvdA'ers voorop, zich voor om de binnenstad te ontdoen van haar laatste bouwvallen, rommelpanden en slecht onderhouden huizen die herinnerden aan voorbije tijden. De definitieve zege op de negentiende eeuw was binnen handbereik.

Maar dan, in de jaren zeventig, strandt de overwinningsroes. In oude volksbuurten stuit de moderniseringsdrift op onverwacht verzet van een combinatie van jonge en oude bewoners, die zoals op de Nieuwmarkt, de bulldozers de pas afsnijden. De volkshuisvestingsmachine hapert. Overal in de stad eigenen krakers zich leegstaande panden toe. Op 13 januari 1982 trekken woedende krakers het standbeeld van Wibaut van zijn sokkel. Pontificaal wordt het beeld naar het ontruimde krakerscomplex De Blaaskop gesleept, waar het te schande wordt gezet met een strop om de nek en een bord met de tekst: 'Hoedt u voor de als links vermomde rechtsen, mijdt ze als de pest, want zij zijn erger dan de rest.'

ANDERS DENKEN OVER STEDELIJKHEID

De stad sloeg terug. Amsterdam bleek niet langer een groeiend organisme dat ruimte nodig had. De restanten van de vermaledijde negentiende eeuw, die als rotte kiezen verwijderd moesten worden, bleken een onverwachte vitaliteit te bezitten en konden met wat kunstgrepen en verbouwingen weer tot leven gewekt worden. Daarmee drong zich een nieuw referentiekader op. De ultieme droom van de stad, badend in het groen en zwemmend in een zee van ruimte, spatte stuk, niet in de laatste plaats omdat de Bijlmermeer door tal van redenen op een groot fiasco was uitgelopen. Ruimte maakte in het denken plaats voor intimiteit, de strakke lijnen van het modernisme moesten het afleggen tegen het respect voor de natuurlijke lijnen op het maaiveld, de grootschaligheid verloor het van de overzichtelijkheid, knusheid werd het meest in het oog springende kenmerk van veel stadsvernieuwingsarchitectuur.

Zonder dat er ergens een bewust omslagpunt te traceren valt, breekt daarmee een nieuw tijdperk aan. Voortaan moest er, ook door vertegenwoordigers van de sociaal-democratie, anders over de stad gedacht worden. Er was niet een volgende overtreffende trap voor de uitbreiding in de ruimte, het moest anders. Compact, overzichtelijk, intiem en toch modern. Hier begint een ander Amsterdam, hier begint de geschiedenis van Nieuw Sloten, van het Oostelijk Havengebied en uiteindelijk van IJburg. In die

Er is niet één geloof over de stad, er is ook niet langer nog één sociaal-democratische droom

nieuwe groeistuipe van de stad vind je weinig meer terug van de gedachten die ooit tot een euforie over de Bijlmer hebben geleid. In die nieuwe gebieden worden pogingen zichtbaar om de geschiedenis van de stad op een eigentijdse manier te hernemen. Laagbouw, gesloten bouwblokken, oude straatpatronen, grachtjes met water, bakstenen gevels. Er is niet één geloof meer over de stad, er is ook niet langer nog één sociaal-democratische droom, er is wel een voortdurend veranderende zoektocht, en we zien ook steeds wisselende combinaties van verscheidenheid, stijlen, smaken.

GEDWONGEN HUWELIJK

Die omslag luidde ook het einde in van de klassieke sociaal-democratische woningcorporaties, en eigenlijk van alle oude woningbouwverenigingen. De verenigingsvorm, lange tijd een voertuig voor emancipatie, begon een slepend ritueel te worden. Nieuwe woondistributieregels zorgen dat awv-woningen niet langer alleen aan awv-leden werden toegewezen. De nieuwe bewoners zagen hun woningen niet langer als een door strijd verworven bezit, maar gedroegen zich als consumenten, als huurders

met veel rechten en weinig plichten. De gemeenschappelijke vijand (de huisjesmelkers in de liedjes van *de Stem des Volks*) was verdwenen. Sterker, in de ogen van steeds meer bewoners was de corporatie zelf de vijand. Het apparaat werd eerder gewantrouwd, dan als emancipatoir boegbeeld ervaren.

De ontmanteling van het standbeeld van Wibaut voltrok zich in het laatste jaar van Jan de Jongs voorzitterschap van de Awv, inmiddels met zo'n 18.000 woningen (en een kleine 40.000 leden) veruit de grootste corporatie van de stad en een van de grootste van het land. De nieuwe opstandigheid had de klassieke corporatie overvallen. Het Awv-kantoor werd in 1980 zelfs bezet door boze huurders die zich tegen huurverhogingen keerden. Tot op het laatst was De Jong een verenigingsman gebleven, maar hij had wel steeds vaker moeten slikken. Die stad, die nieuwe stad, met zijn eigengereide bewoners, moest de Awv zich opnieuw eigen maken. De droom van de Bijlmer lag aan duigen, de

In de ogen van steeds meer bewoners was de corporatie zelf de vijand

stadsvernieuwing schreeuwde om alle aandacht. In de visienota van 1985, *Zo verder — na driekwart eeuw*, laat de Awv weten dat de animo voor het bouwen van nieuwe grote projecten tot een nulpunt is gedaald: 'De Awv heeft thans op dit gebied geen opdrachten in het vooruitzicht.' De corporatie kiest voor de bestaande stad, voor het opknappen van het verouderde woningbezit, voor de nieuwe doelgroepen die ze moet bedienen, zoals jongeren, etnische minderheden, gehandicapten en ouderen: de nieuwe kwetsbaren van de woningmarkt.

Met die houding gaat de Awv de jaren negentig in, waarin — als gevolg van de nationale bruteringsoperatie — alles verandert. Alles, behalve de Awv. Los van de 'gouden' financieringskoo-

den van de overheid kiezen alle corporaties in de hoofdstad driftig voor ondernemerschap, zij prepareren zich om grootse gebaren te maken op de vastgoedmarkt, fuseren om financieel-economisch sterker te staan, alles beweegt. Maar de Awv wil vooral zichzelf blijven. De vereniging wordt geconfronteerd met een vernieuwing die indruist tegen haar aard, tegen haar collectieve, sociaal-democratische inborst. Risico's nemen met het geld van je eigen mensen, dat vloekt met alles wat de vereniging groot heeft gemaakt. De secretaris-penningmeesters van voor de oorlog draaiden elke stuiver twee keer om voordat ze hem uitgaven. Zij realiseerden zich met elke handtekening dat ze handelden met gemeenschapsgeld. Verspillen was een sociaal-democratische doodzonde, en na de oorlog veranderde dat nauwelijks.

Natuurlijk, de salarissen waren ruimer geworden, de kantoren groter, maar luxe en weelde hadden de Awv nooit in de greep genomen. Op onverantwoorde financiële handelingen was geen enkele bestuurder te betrappen geweest. Betrouwbaarheid en degelijkheid waren van oudsher het handelsmerk. Dat bleef zo in de jaren negentig. En als het bestuur dan toch richting moderne tijden wilde bewegen, vond het stevast de ledenraad op zijn weg. Die wist zich op beslissende momenten gesteund door Jan de Jong, vanwege zijn verdiensten inmiddels benoemd tot erelid. Bij belangrijke kwesties bezocht de oud-voorzitter de ledenraadvergaderingen. Dan zei hij niks, zijn aanwezigheid was voldoende.

Het bleek rondom de eeuwwisseling een onhoudbare vorm van struisvogelpolitiek. De nieuwe verhoudingen verplichtte corporaties om zelf geld te generen, want van de overheid kwam het niet meer. Die slag wist de Awv niet te maken. Het vermogen droogde op, er zat geen economische dynamiek in de organisatie, er was nauwelijks nieuwbouw, de Awv kwam tot stilstand en verstarde tot een beheersorganisatie.

Duco Stadig, twaalf jaar lang PvdA-wethouder volkshuisvesting, noemde de vereniging 'een slapende reus'. Steeds nadrukkelijker klopte de

nieuwe volkshuisvestingsgeest op de poort van de Awv, totdat de bestuurders er niet langer omheen konden. Zij wilden wel gaan meebewegen, maar elke voorgenomen fusie strandde ook nu weer op een hardnekkig tegenstribbelende zestigkoppige ledenraad, waar zich de laatste verdedigers van de oude sociaal-democratische inborst hadden verzameld. Pas nadat deze ledenraad met veel tact was ontmanteld, kon de Awv in de nieuwe wereld om zich heen kijken. Toen was in Amsterdam alleen nog de ex-katholieke woningbouwvereniging Het Oosten, onder leiding van de bijna aerodynamische bestuurder Frank Bijdendijk, in de markt om mee te fuseren. Een min of meer gedwongen huwelijk dus, dat op 1 juli 2008 werd afgesloten.

Sindsdien is het blauwè Awv-logo uit de stad verdwenen en kwam er een einde aan de laatste, bijna honderdjarige sociaal-democratische corporatie. In het eerste volledige boekjaar, 2009, noteerde de nieuwe corporatie Stadgenoot een verlies van € 80 mln. Jan de Jong zal daar zo zijn gedachten over hebben gehad.

ONTSNAPPEN AAN HUURRESERVATEN

Nodigt deze geschiedenis nu uit tot nostalgie ('ach, die goede ouwe tijd') of valt er voor sociaal-democraten ook wat van te leren? Persoonlijk zou ik het enorm toejuichen als ik in de gangen van de corporaties (en bij hun bestuurders, waaronder zich overigens heel veel PvdA-leden en -sympathisanten bevinden) weer iets van de publieke spaarzaamheid zou aantreffen die zo kenmerkend is geweest voor de twintigste-eeuwse woningbouwgeschiedenis. Het is heus niet nodig louter mariakaakjes te serveren, maar het beroep op 'uitzonderlijkheid' die de basis vormt voor buitensporige beloningen hoort niet in de publieke volkshuisvestingssector thuis. Daar moet via een wettelijke basis, paal en perk aan gesteld worden. Dit gaat verder dan sociaal-democratische principes; het gaat om respect voor de geschiedenis. Marktwerking of niet — het blijft publiek geld en daar hoort ingetogen gedrag bij.

Interessanter is echter de vraag of volkshuisvestingspolitiek nog steeds emancipatoire doelen kan dienen. Want dat was de inspiratiebron van Wibaut en de zijnen: de ontworsteling aan de troosteloosheid, en collectieve verheffing van de arbeiders. Het aanbieden van woningen aan arbeiders was een investering in trots en eigenwaarde, omdat de gelukkigen de herinnering meestorsten aan waar ze vandaan kwamen. Toen die collectieve herinnering verbleekte en de negentiende eeuw niet langer meer het beeld vormde waar mensen hun biografieën tegen afzetten, verbleekte ook dat gevoel van vooruitgang. Bewoners werden huurders, van corporaties die zo groot werden dat de persoonlijke band tussen de medewerkers en de huurders verdween. Het was het einde van bewonersgemeenschappen, van collectieve arrangementen en sociale controle. Het was het einde van het oer-sociaal-democratische Awv-gevoel.

Kan sociaal-democratische volkshuisvestingspolitiek een vergelijkbaar emancipatieper-

Kan de volkshuisvestingspolitiek nog steeds emancipatoire doelen dienen?

spectief weer terugbrengen? In ieder geval niet meer in die oude collectieve huurvarianten die aan de wieg van de meeste woningbouwverenigingen stonden. Er is — althans in Nederland — geen negentiende eeuw meer om collectief aan te ontsnappen. Maar er is natuurlijk nog steeds armoede. Er zijn in Nederland nog vele reservaten van achterstand die we niet wegpoetsen door er de naam k/prachtwijken op te plakken. Die wijken vragen om een sociaal-democratische verheffingspolitiek. Als de sociaal-democratie daar niet meer voor zou staan, kan ze zichzelf beter opheffen. Dat is ook de reden waarom eerst Ella Vogelaar en later Eberhard van der Laan zich er bovenmatig voor hebben ingespannen.

Voor het formuleren van zo'n emancipatie-politiek kan het verleden inspiratie leveren. In de Enschedese Vogelaarwijk Velve Lindehof lopen bijvoorbeeld vier krachtige wijkcoaches rond die door de drie Enschedese woningcorporaties worden betaald en die eigenlijk wel wat weg hebben van de vrouwelijke woningopzichters die in het begin van de twintigste eeuw de arbeiders van de woningwetwoningen de les van het fatsoenlijke burgerlijk bestaan wilden bijbrengen. In die wijk voltrekt zich een zeer interessant experiment. De wijkcoaches functioneren als een soort sociale huisarts, en zijn in staat gesteld om stevige sociale medicijnen uit te schrijven, van een uitkering tot een indicatiestelling voor de Jeugdzorg, van een opleidingstraject tot een inburgeringscursus. Ze bieden ontsnappingsroutes aan uit armoede en isolement, een hedendaagse uitvoering van het doel dat woningbouwverenigingen honderd jaar geleden voor ogen hadden.³

'Wonen maakt je rijker' lijkt mij een heel aansprekend modern sociaal-democratisch motto

Maar hoe belangrijk ook, deze ouderwetse dicht-op-de-huid-aanpak kan niet het enige element zijn van een sociaal-democratische emancipatiepolitiek op het terrein van de volkshuisvesting. Deze tijd vraagt ook om eigentijds maatwerk, om een nieuw perspectief waarin emancipatie niet uitsluitend is gericht op collectieve achterstanden, maar juist ook individueler wordt gedefinieerd. Wonen moet dan ook een kans zijn die corporaties mensen bieden om vooruit te komen, om in zichzelf te investeren. Wie huurt blijft immers afhankelijk van corporaties, blijft in zeker opzicht overgeleverd aan sociale woningbouw. Dat was honderd jaar geleden het paradijs, maar anno 2010 kun je dat toch niet echt een duurzaam en modern emancipatieperspectief noemen. Zo'n perspectief zou wooncarrières moeten koppelen

aan vermogensvorming, waardoor mensen op termijn in staat gesteld worden om afhankelijkheden te overwinnen en in hun levens meer keuzes te kunnen maken. 'Wonen maakt je rijker', lijkt mij een heel aansprekend modern sociaal-democratisch motto. Waarom zou dit voorrecht alleen moeten worden voorbehouden aan hypotheekbetalers?

Op zichzelf is dit geen onontgonnen terrein. De afgelopen decennia zijn er de nodige experimenten gedaan met kooparrangementen door corporaties. De Wet bevordering eigenwoningbezit (Wbe), verkoop van corporatiewoningen via Maatschappelijk gebonden eigendom, Te Koop-arrangementen, (door vrom verboden) startersleningen — enkele corporaties lopen voorop bij initiatieven op dit terrein. Al deze ontwikkelingen zijn welbeschouwd echter marginaal gebleven in de corporatiesector, niet in de laatste plaats doordat nogal wat sociaal-democraten, die zoals gezegd in menig opzicht toonaangevend zijn in corporatieland, er huiverig voor zijn. Zij zien meer in collectief corporatiebezit dan in gedeeld eigendom en vermogensparticipatie. Maar waarom eigenlijk? Er is toch geen goede reden meer om het opsluiten van mensen met lagere inkomens in 'huurreservaten' als sociaal-democratisch hoogstandje te verdedigen?⁴

Wonen als springplank van mensen om vooruit te komen, om ze deel te laten nemen aan die grote emancipatiemachine die de stad is; 'wonen' weer van mensen zelf laten zijn en minder van de corporaties, wonen als investering in het eigen leven van mensen — dat zou een sociaal-democratische basisfilosofie moeten zijn. Adri Duivesteyn werkt eraan in Almere, met zijn ambitieuze project ik-bouwmijn-huis-in-almere⁵, maar om nu te zeggen dat sociaal-democratische beweging hem daarin volop steunt... Veel van zijn partijgenoten en politieke geestverwanten zijn sceptisch. Als je diep in hun hart kijkt, geloven ze er niet in. Hun corporaties verkopen woningen om aan kapitaal voor nieuwe investeringen te komen, niet om individuele mensen te emanciperen. En het helpt ook niet echt dat het nieuwe eman-

cipatiedenken aan de linkzijde zo weinig gehoor vindt. De SP heeft zichzelf opgesloten in de volkshuisvestingsdenkbeelden waarmee de ellende van de negentiende eeuw werd bestreden en ook menig GroenLinkser koerst bij voorkeur op de vertrouwdheid van de oude volkshuisvestingsreflexen.

Dat is jammer, want een moderne en met overtuiging verwoorde linkse politiek die wonen weer van mensen zelf maakt, zou goed aansluiten bij het gevoel dat die dertig sociaal-democraten hadden toen zij op 23 maart 1910 de Algemeene Woningbouw Vereniging oprichtten. Ze wilden mensen uit de machteloosheid

weghalen en vooruihelpen; ze wilden ze sterker maken, bevrijden. Woningen waren daartoe de hefboom, zo voelde het ook voor de mensen die de sleutel van een woning kregen. Precies een eeuw later is dat, geredeneerd vanuit een modern-individueel perspectief, nog precies zo.

Voorwaarts dus, en niet vergeten.

Dit artikel is gebaseerd op het boek 'Het rode geluk. Een geschiedenis van de Algemene Woningbouwvereniging' (Amsterdam, Bas Lubberhuizen, 2008) dat Jos van der Lans schreef ter gelegenheid van het opgaan van de AWV in de nieuwe Amsterdamse corporatie Stadgenoot.

Noten

1 Jos van der Lans (2005), *Koning Burger. Nederland als zelfbedieningszaak*, Amsterdam: Augustus, p. 23.

2 Zie: Eric Slot en Hans Moor (2009), *Wibaut. Onderkoning van Amsterdam*, Amsterdam: Bert Bakker, p. 260.

3 Zie voor een beschrijving van het Enschedese wijkcoachmodel: Hans Weggeman, Jeroen Jonker en Anya Smits, *Dringen(d) achter de voordeur. Nieuwe methodiek van hulp en ondersteuning in Enschede*, Enschede, 2009. Zoek op de titel bij: <http://www.kei-centrum.nl>.

4 Zie het nog steeds lezenswaardige essay dat Leon Bobbe en

Letty Reimerink in 2006 schreven voor de Stichting Experimenten Volkshuisvesting (SEV), *Empowerment in de volkshuisvesting. Brandstof voor bewoners*. Te downloaden via: www.sev.nl.

5 Zie: www.ikbouwmijshuisinalmere.nl.